

Lunds Universitet
Institutionen för Arkeologi och antikens historia
Box 117
22100 Lund

”Har ni hittat nåt?”

En studie av arkeologens uppfattning om allmänheten

Emelie Grönberg

Handledare: Birgitta Hårdh

Kursansvarig: Charlotte Wikander

Abstract

Denna uppsats handlar om ifall arkeologernas syn på allmänheten överensstämmer med bilden allmänheten har på sig själva. Genom att säkerställa detta går det att utveckla vår kommunikationsförmåga mellan grupperna, då det är mer givande att ha ett samtal med någon när man har samma föreställning om ämnet. Resultat av min undersökning visar att arkeologer och allmänheten är överens på de övervägande punkterna, så som att en arkeolog gräver och att allmänheten har ett intresse för arkeologi, men det finns även skillnader i deras uppfattningar, som att arkeologi enbart gynnar dåtiden istället för att faktiskt bidra med något både till nutid och framtid. Arkeologerna har ett förhållandevis gott inseende i varifrån allmänheten får sin kunskap, men tror för mycket på internets inflytande. För att råda bot på den dåliga kunskapsuppfattningen som arkeologer tycker att allmänheten har, är svaret att se till att förmedla noggrant och väl vid utgrävningsplatserna, eftersom många arkeologer kommer i kontakt med allmänheten där.

Innehåll:

1	Presentation	4
1.1	Presentation av ämnet och syfte	4
1.2	Forskningshistorik	5
1.3	Material & Metod	7
1.4	Källkritik & avgränsning	9
2	Orientering	11
2.1	Presentation av föregående uppsatsresultat	11
2.2	Mötet med allmänheten	14
2.2.1	Television	14
2.2.2	Museum	15
2.2.3	Tidningsartiklar	17
3	Bearbetning	19
3.1	Är du en man eller kvinna?	19
3.2	Är du anställd vid ett museum?	19
3.3	När var din senaste utgrävning?	20
3.4	I vilken arbetssituation kommer du oftast i kontakt med allmänheten	20
3.5	Varifrån tror du att allmänheten får sin kunskap om arkeologi?	21
3.6	Hur välinformerad tror du den opersonifierade allmänheten är angående vad en arkeolog gör?	22
3.7	Hur stort upplever du att den opersonifierade allmänhetens intresse är för arkeologi?	23
3.8	Vad tror du är det vanligaste svaret, från allmänheten, på frågan: "Vad gör en arkeolog?"	23
3.9	Vilken är den vanligaste frågan du får från allmänheten?	24
3.10	Tycker du det är roligt att förmedla dina kunskaper till allmänheten?	25

4	Diskussion	27
4.1	Arkeologin förmedlar	27
4.2	Arkeologen personifieras	28
4.3	Resultat och slutsatser	29
5	Sammanfattning	32

Litteraturlista

1 Presentation

1.1 Presentation av ämnet och syfte

Denna uppsats är inspirerad av den magisteruppsats jag skrev 2007 vid Lunds universitet (*"You call THIS archeology?" – Om uppfattning och fördomar av det arkeologiska yrket med film som ingångspunkt*). Vid slutet av den uppsatsen började nämligen nya frågor och vinklar inom det gamla ämnet att uppstå i mitt medvetande. Detta var frågor som jag inte tänkt på under det förra projektet, och som förargade mig att jag inte skulle ha tid att ta upp och gå igenom. Denna nya undran gällde främst min förvåning över den förra uppsatsens resultat. Jag hade gått in med tron att allmänheten tog sina fakta från filmvärlden, vilket inte var sant. Var det kanske snarare jag som var fördomsfull och fanns det fler som delade min föråldrade åsikt? Därför anser jag att denna chans, att skriva en påbyggnadsuppsats till mastersnivå, är ett utmärkt tillfälle att till sist få besvarat det jag nu länge gått och undrat över. Den här gången har jag bestämt mig för att studera den attityd och yrkesidentitet som arkeologer uppvisar emot allmänheten.

Syftet med uppsatsen är att se vilka förutbestämda åsikter arkeologer bär på, gällande allmänheten, och försöka belysa eventuella problem och föreslå förbättringar. Förmedling är trots allt en viktig del i vårt ämne.

I min förra uppsats ville jag ta reda på vilken syn allmänheten hade på arkeologer och varifrån deras kunskap kom. Nu har jag bestämt mig för att vända på min tidigare frågeställning. Den här uppsatsen har därför fått följande frågeställning:

- * *Vilken föreställning har verksamma arkeologer om allmänheten?*
- * *Varifrån tror de att allmänheten fått sin kunskap om arkeologi, och stämmer det?*
- * *På vilket sätt arbetar arkeologerna för att förmedla det arkeologiska materialet till allmänheten?*

Jag är mycket medveten om att alla är olika och att en attityd som man uppvisar i ett sammanhang inte är den samma i ett annat. Jag har därför bestämt mig för att avgränsa mig igenom att bara ta upp två sorters möten: det indirekta, såsom skapandet av en utställning, och

det direkta, som utgrävningar och guidning. För att lyckas med detta har jag tagit hjälp av mina yrkesverksamma kolleger i form av en enkätundersökning. Jag bad dem svara på frågor om deras uppfattning om allmänheten och jämförde deras svar med dem jag fick in från den enkätundersökning jag gjorde av allmänheten under magisteruppsatsen. Den förra enkätundersökningen stödjer sig på runt 100 ifyllda enkäter, vilket förstås inte är särskilt mycket när man jämför med den totala svenska befolkningen, men är av mig ansett vara ett användbart material att föra en statistisk undersökning på. Tyvärr på grund av tidsbrist och andra variabler blev denna uppsatsens enkätundersökning inte lika omfattande i antal.

1.2 Forskningshistorik

Det är inget nytt att vända blicken från klassiska fyndrapporterna och skapa problemställningar och frågor om rent teoretiska perspektiv och föreställningar inom det arkeologiska ämnet, men det är likväl intressant. Det har gjorts ett flertal böcker och rapporter, som behandlar saker som förmedling, identitet, olika perspektiv eller föreställningar, etiska frågor och populärkultur. I magisteruppsatsen återfinns några av titlarna som jag här nedan skall presentera, men majoriteten av verken jag använder i denna uppsats är från 2007 och framåt, vilket är verk som inte fanns publicerade då. Jag skall nu gå genom ett par titlar som kommit mig till stor nytta under mitt projekt.

Cornelius Holtorf har skrivit om ämnet i bland annat; *Archaeology is a brand! – The meaning of archaeology in contemporary popular culture* (2007), som tar upp olika undersökningar om arkeologins exploatering i populärkultur och massmedia, och varifrån allmänheten fått sin kunskap om arkeologi och arkeologer i från. Boken presenterar sitt material på ett lätt humoristiskt och självironiskt sätt, som fint illustrerar hur vår vetenskap används till annat än sitt ursprungliga syfte, att samla in kunskap om det förflutna och förmedla.

En annan författare är Bodil Petersson, som har skrivit *Föreställningar om det förflutna – Arkeologi och rekonstruktion* (2003). Hennes avhandling handlar om hur man visar upp förhistorien med hjälp av rekonstruktioner och hur de både hjälper och stjälper vårt förmedlingsarbete. Förstår allmänheten vad som är sanning och vad som är teorier? Bli r forntiden verkligen presenterad objektivt när rekonstruktioner är involverade? Det finns mycket som man måste tänka på, vid ett sådant projekt.

En annan intressant publikation är Nina Nordströms; *De odödliga* (2007). Här tar hon upp olika kända individer från förhistorien, som av olika skäl bevarats fram till idag. Hon tar också upp det etiska dilemmat om att ställa ut rester av människor i montrar, vilket har varit ett väldebatterat ämne under en tid nu. En människas relation och inställning till döden är högst individuell, och därför mycket svår att hitta en enkel generell lösning till.

Eva Andersson, Mikael Dahlgren och Kristina Jennbert har tillsammans bearbetat *Arkeologi och förmedling - Rapport från arkeologidagarna 18-19 januari 1994* (1995). Detta häfte tar upp det mycket väsentliga ämnet; förmedling. Utan förmedling inom vår vetenskap är det arkeologiska ämnet ofullständigt. Att arkeologin har ett så fint stöd hos allmänheten idag kan vi säkert tacka våra mångtaliga förmedlingsförsök genom åren för. Arkeologi bedrivs inte för arkeologernas eget nöjes skull, utan för att avtäcka forntidens hemligheter för alla som är intresserade att söka svaren.

Arkeologisk yrkesidentitet (2000) av Stig Welinder är en annan mycket intressant skrift, som tar upp hur den arkeologiska utbildningen och det arkeologiska yrkeslivet kolliderar eller går hand i hand med varandra. I sin text tar han upp skapandet av yrkesidentiteten och hur den uttrycks i form av de två lägren; arkeologer och icke-arkeologer.

Vid Lunds universitet skrev Belinda Lundström Nilsson sin magisteruppsats: *När budskapet fram – en analys av utställningen Metropolis på Kulturen i Lund* (2007). Denna uppsats, där Metropolisutställningen står i focus, tar upp tankar bakom utställningsupplägg och framförallt hur besökare ur två olika grupper upplever utställningen; allmänheten och arkeologi- och historiekunniga. När man ritar upp planen för hur en utställning skall konstrueras är det viktigt att veta vilken målgrupp man riktar in sig mot. Förhoppningsvis känner sig människorna bakom utställningen tillräckligt säkra för att skapa ett rum för en samling individer de själva förmodligen inte anser sig tillhöra.

Ett kandidatuppsatsarbete, som påminner mig om mitt eget ämne under den förra uppsatsen är Patrik Fälts; *Arkeologer, vad är det? – En inblick i hur arkeologen porträtteras på tv och i film* (2007). Till skillnad från mig tog han kontakt med olika arkeologer och intervjuade dem om hur de upplevde arkeologernas porträttering i filmer och tv-program, för att sedan leta rätt på vilken typ av fantasiarkeolog som låg närmast sanningen. En intressant vinkel, som jag är glad togs upp då jag inte själv tänkte på den.

Uppsatsen som ligger till grund för det här arbetet är magisteruppsatsen skriven av mig; Emelie Grönberg, *“You call THIS archaeology?” – Om uppfattning och fördomar av det arkeologiska yrket med film som ingångspunkt* (2007). Den här uppsatsen kommer jag att återkomma till senare i arbetet, men kort kan nämnas att det är en uppsats som tar upp allmänhetens syn på arkeologer, och detta genom en större enkätundersökning från allmänheten och utöver det en jämförelsestudie mellan en kurs arkeologistudenter på grundnivå vid Lunds universitet och omvårdnadsstudenter på en gymnasieskola i Malmö.

Dessa texter kommer jag att använda i sökandet efter hur en arkeolog ställer sig inför ett möte med allmänheten och hur deras förmedlingsattityd är. Vad anses viktigt vid uppbyggandet av en utställning? Vad måste man tänka på? Vilken målgrupp vänder man sig till? Vilka olika typer av förmedling finns där?

1.3 Material och Metod

För att besvara mina frågor har jag genomfört en enkätundersökning, med 66 deltagare med arkeologisk bakgrund. I denna skulle frågor besvaras som: ”Varifrån tror du att allmänheten får sin kunskap om arkeologi?”, vilket är en direkt följdfråga på den förra uppsatsens enkätundersökning. För att införskaffa dessa enkätsvar gjorde jag en Internetbaserad enkät med hjälp av www.surveymonkey.com och sände sedan iväg den till arkeologer vid Lunds universitet, högskolan i Kalmar, Fotevikens maritima museum, Malmö museer, LUHM, Uppåkra arkeologiska center, Riksantikvarieämbetet, Kulturen i Lund, Regionsmuseet i Kristianstad samt Statens Historiska Museum med en bifogad önskan att de skulle hjälpa mig att sprida den vidare om de kunde.

Förutom enkätundersökningen har jag även ägnat mig åt litterära studier. Dessa böcker är med några undantag de som nämns i min forskningshistorik. Deras uppgift var att hjälpa mig bli ytterligare insatt i arkeologens syn på allmänheten eftersom det syns i skrifterna vad det är de fokuserar på vid ett möte. Genom att studera det vi, som arkeologer, ser och jämföra det med vad utomstående ser kommer vi varandra mycket närmare. Det hjälper oss att förstå de olika perspektiven som finns runt omkring och i samma situation eller varför inte ett och samma objekt.

Jag använder en komparativ metod då jag kommer att sammanställa resultaten i enkäten emot allmänhetens resultat från undersökningen 2007. Det blir alltså en uppsats som grundar sig på enkätundersökningar och litterära studier, som metod. Enkäterna i sig är skapade med åtanke att ha kvalitativa frågor, snarare än ett kvantitativt antal besvarade enkäter. Detta eftersom jag redan från början misstänkte att jag skulle få mycket färre svar från denna undersökning än vad jag fick från allmänheten.

Uppsatsen är uppbyggd så att enkätfrågorna kommer gås igenom var för sig i den bearbetande delen. De kommer även att ställas emot resultaten från min tidigare forskning. Därefter följer en analytisk diskussion och ett resultat med en avslutande sammanfattning där mina nya observationer och lärdomar kommer att tas upp och redogöras för.

Enkäten består ut av tio frågor. Den först lyder enkelt: Är du en man eller kvinna? Detta för att få en översikt i hur stor spridningen låg mellan könen. Den andra frågan är: Är du anställd vid ett museum? Detta ville jag veta eftersom jag ville fånga upp andra möten med allmänheten än direkt vid fältarbetet. Fråga tre lyder: När var din senaste utgrävning. Detta frågade jag för att få veta hur många av de svarande arkeologerna som hade sin utgrävningsperiod mer eller mindre bakom sig. Nästa fråga är den första utan svarsalternativ och lyder: I vilken arbetssituation kommer du oftast i kontakt med allmänheten? Detta såklart för att få veta när möten med allmänheten var och är möjliga. Den femte frågan var direkt tagen från magisteruppsatsens undersökning: Varifrån tror du att allmänheten får sin kunskap om arkeologi? Detta för att kunna sammanställa de båda gruppernas svar. Därefter kom en fråga om information: Hur välinformerad tror du den opersonifierade allmänheten är angående vad en arkeolog gör? Anledningen till att jag använde ordet "opersonifierad" var för att försöka förtydliga att jag inte menade någon särskild grupp, så som museibesökare eller dylikt, utan ville uppnå att enkätbesvararen tvingades till att ta ställning för alla. Det jag är intresserad av är att de skulle tvingas konfronteras med sina fördomar och välja ett av svaren istället för att gömma sig bakom utlåtandet att folk är olika. Samma sak gällde efterföljande fråga: Hur stort upplever du att den opersonifierade allmänhetens intresse är för arkeologi? Fråga åtta lyder: Vad tror du är det vanligaste svaret, från allmänheten på frågan: "Vad gör en arkeolog?". Detta var också en omskriven fråga direkt tagen från den förra undersökningen för att se hur väl svaren överensstämmer. Den nionde, och näst sista frågan: Vilken är den vanligaste frågan du får från allmänheten? ställde jag för att få veta hur arkeologen kom ihåg sitt möte med allmänheten och den avslutande frågan: Tycker du det är roligt att förmedla dina kunskaper till

allmänheten? ställdes för att få en överblick av hur intresserade arkeologerna var i att sprida sin kunskap vidare till allmänheten.

1.4 Källkritik & avgränsning

När man gör enkätundersökningar måste man alltid komma ihåg att det finns en överhängande risk att en deltagare ändrar sina svar för att de ska låta bättre, detta även fastän deltagaren är totalt anonym. Även om man ställer frågor i hopp om att få ryggmärgssvar, så är det mer troligt att personen tänker efter, speciellt om det är frågor individen aldrig har reflekterat över tidigare.

I en enkätundersökning företrädes bara ett urval av personer och därför måste undersökaren ta ställning till vilka som ska få besvara frågorna. Det är även vanligt med ett andra urval efteråt där man väljer ut vilka svar man skall ta med bland enkäterna, och vilka som måste väljas bort för att till exempel inte förstöra vissa värden. Hur dessa enkäter väljs ut är mycket viktigt, så att resultaten inte blir vinklade, något som är mycket riskabelt redan vid formulerandet av frågorna. Är man inte försiktig kan frågorna bli skrivna så att allt man får tillbaka är de förutbestämt önskade svaren. Det är ingen mening med att utföra en enkätundersökning om man manipulerat undersökningspersonerna. Böcker som hjälpte till under den här processen var Jan Trosts: *"Enkätboken"* från 2008, och Göran Ejlertssons *"Enkäten i Praktiken"* från 1996.

Eftersom jag gjorde enkätundersökningen något annorlunda den här gången, då den blev Internetbaserad, och hade en specifikt önskad målgrupp, upptäckte jag vissa nya problem. När man enbart bifogar en länk, som är lättåtkomlig har man inte kontroll till hundra procent på vem som fyller i den. Internet är trots allt öppet för alla. Då jag emellertid försökte söka efter min enkät på Google kunde jag inte hitta den ens med sökorden "surveymokey", "arkeologi" och "enkät". Det är också möjligt att det bara är en viss kategori av människor som väljer att svara på enkäter, vilket kan påverka resultatet.

Ännu ett avgörande moment i en enkätundersökning är den avslutande egna tolkningen. Mitt mål är att hålla en tydlig struktur för att visa läsaren hur jag tänker och vad jag backar upp mina slutsatser med. Min åsikt är att det är mycket viktigt att förklara att det inte finns någon som har alla svaren utan att man själv måste lära sig att tänka efter och söka rätt på den

information man vill ha. Sist men inte minst är det mycket svårt att skriva objektivt om fördomar då jag har dem själv. Det största problemet med att göra en sådan här undersökning är att man helst inte ska försöka vara antropolog i sitt eget ämne. Något som jag faktiskt ger mig på här. När jag visar vad som är mina tankar om ämnet, i form av slutledningar och konklusioner, hoppas jag kunna uppmana läsaren till eftertanke och att komma med sina egna slutsatser ifall mina inte stämmer överens med dennes egna.

Jag valde att avgränsa mig genom att koncentrera mig på de arkeologiska mötena med allmänheten genom utgrävningar och museiutställningar eftersom det är i de här sammanhangen som den icke massmediala arkeologen har möjlighet att komma i kontakt med allmänheten. Att den förra uppsatsen inriktade sig först och främst på spelfilmer som Indiana Jones inverkan på allmänhetens fördomar blir inte intressant när det kommer till frågan vad den verkliga arkeologen kan göra själv.

2 Orientering

2.1 Presentation av föregående uppsatsresultat

För att den här uppsatsen ska fungera som en fristående del kommer jag nu snabbt att redovisa resultatet den förra uppsatsen gav. Frågeställningen löd: *I "Indiana Jones" är arkeologen filmens actionhjälte, vad är det som lockar tittarna? Vilka fördomar har allmänheten om arkeologen, och hur mycket beror det på de framställningar som visas i film? Finns irritationen över yrkets fördomar, även inom andra ämnen, anses det vara ett lika stort diskussionsområde som hos arkeologer?* Här ska jag bara gå igenom den del av resultatet från fråga två, *Vilka fördomar har allmänheten om arkeologen*, vilket är det som är relevant.

Först och främst, är intresset stort för arkeologi bland allmänheten? I diagram 1 kan ni se att svaret enligt de 93 enkäterna jag lyckades sammanställa är "Ja". Det fanns dubbelt så många

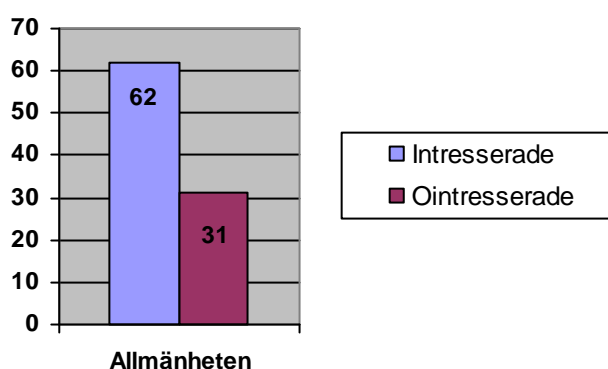

Diagram 1 Resultat från enkätundersökningen 2007 "Hur stort är intresset för arkeologi hos allmänheten?"

Totalt antal svarande: 93 stycken

intresserade som det fanns ointresserade svar, vilket känns varmt om hjärtat. Anledningen bakom denna uppskattning skulle kunna vara spelfilm, men det skulle även kunna vara något helt annat. Kanske är allmänheten helt enkelt intresserade av det förflutna eller nyfikna på sitt eget ursprung. De tycks i alla fall vara överens om att det vi, som arkeologer, gör är något nödvändigt och viktigt

för framtiden. Många känner ju till talesätten att historien ständigt upprepar sig själv eller att man kan lära sig av det förflutna. Vissa saker är vi alla överens om att vi inte får lov att glömma, så kanske detta är en gemensam underliggande önskan när det kommer till forntidsutgrävningar eller rent av saker som skedde under historisk tid. Kanske finns där också en tanke att arkeologin hjälper oss alla att leva vidare för evigt. Hur som helst är det lämpligast att träda fram i vår disciplin och göra reklam för vår verksamhet medan intresset finns hos allmänheten.

I diagram 2 syns att det tydligaste svaret jag fann på den öppna frågan: ”Vad gör en arkeolog?” är att de gräver och använder det de finner för att komplettera hålen i det förflutna. De svarande fick med att arkeologer forskar och dokumenterar, men desto färre lyckades koppla arkeologen till museiverksamheten eller någon typ av förmedling. Frågan är vad man ska skylla detta på? Är arkeologer inte ute tillräckligt bland folket? Är Indiana Jones och Laura Crofts machostilar alldeles för mycket ”stark och tyst” för att allmänheten ska våga sig fram? Nej, förmodligen inte. Resultatet jag fick från min förra uppsats tyder på att allmänheten är fullt kapabla till att skilja verkligheten från fiction.

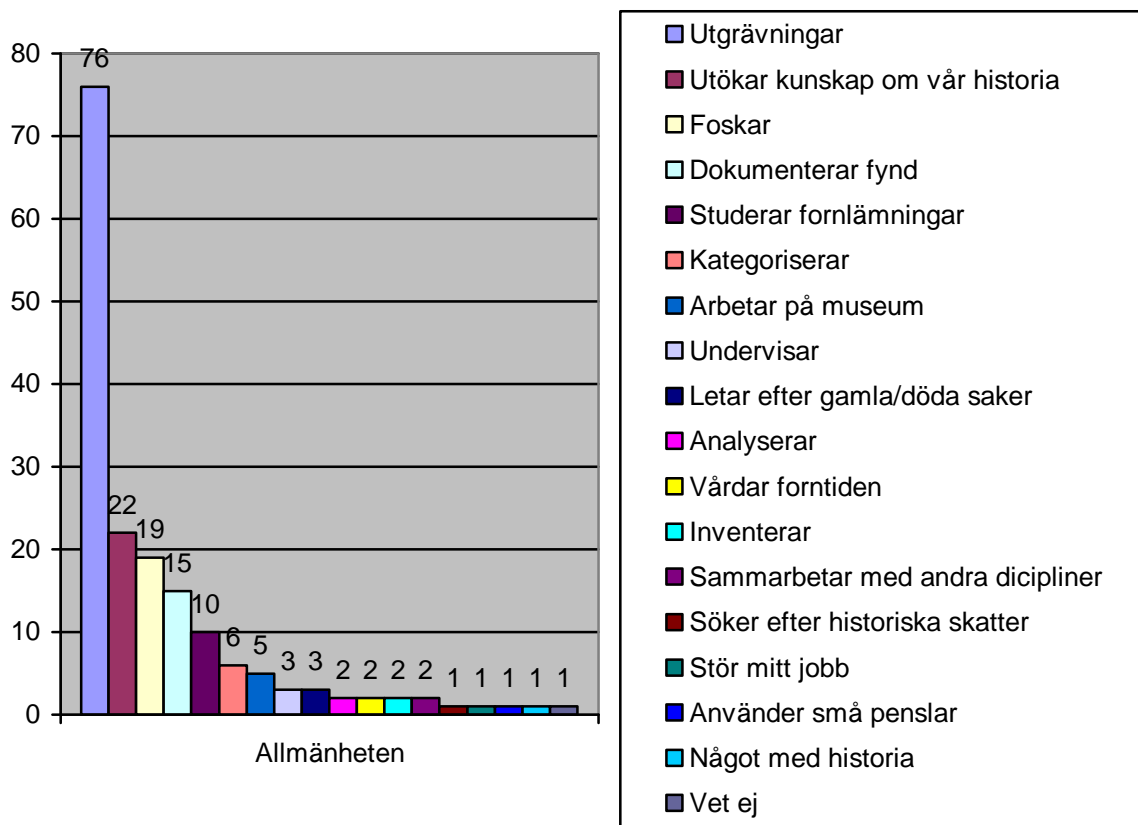

Diagram 2 Resultat från enkätundersökningen 2007 ”Vad gör en arkeolog?”

Men att kännedomen om vår förmedling i stil med museiutställningar, föredrag eller publikationer tycks så liten är ett problem. Det mest logiska enligt diagrammet ovan vore att satsa på mycket förmedling vid utgrävningar, vilket redan görs. Jag kan i alla fall hoppas att allmänheten får mycket kunskap och information därifrån.

Så låt oss se efter om detta stämmer. På frågan varifrån allmänheten fått sin kunskap om arkeologi från var målet, i förra uppsatsen, att fånga upp spelfilmen som ett alternativ, men detta blev aldrig det mest uppmärksammade av de fem framträdande alternativen. Jag insåg inte då att litteratur, som populärvetenskap, hade kunnat vara ännu en uppskattad kategori att ha med bland alternativen, vilket jag ångrar idag när fokus har tagits bort från spelfilmen.

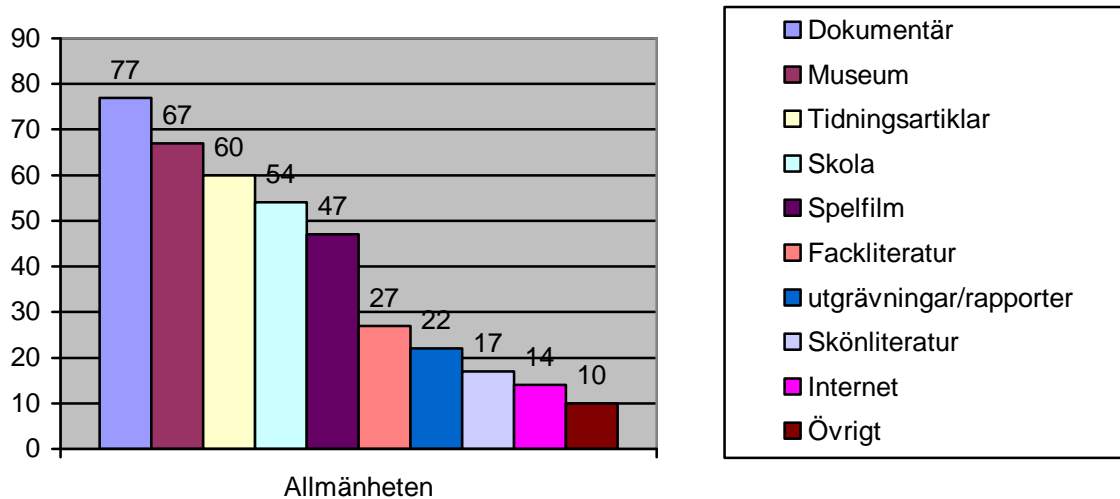

Diagram 3 Resultat från enkätundersökningen 2007 "Varifrån kommer allmänhetens kunskap?"

Att dokumentärfilmen tog förstaplatsen, som ni kan se i diagram 3, förvånade mig inte det minsta då detta är ett utmärkt bevis för vår tilltro till bekväma auktoriteter. Det finns egentligen inget som säger att ett program som går på Discovery består av total sanning. Detta är också en form av underhållning som kompenserar sitt ursprungliga uppdrag för tittarsiffror. Men folk är beredda att använda informationen de får till intressanta lunchkonversationer på jobbet. Dokumentärfilmer, som nästintill automatiskt tar sig rakt in i människors privata vardagsrum, är ett farligt vapen vid förmedling. Därför är det betryggande att se museum som en stark tvåa i diagrammet. För museer böjer sig väl inte inför tittarsiffror, eller gör de det? Hur mycket tävling ligger det bakom att fånga allmänhetens uppmärksamhet och hur mycket påverkas arkeologerna av detta?

Att utgrävningarna och utgrävningsrapporterna hamnade så långt ner i undersökningen kan väcka oro med tanke på det föregående diagrammet över vad en arkeolog gör. Kanske fältarkeologerna trots allt bör utveckla sin förmedlingsstrategi vid schaktkanten? Men först och främst måste vi ta ett steg tillbaka och titta ner i schaktet på oss själva. Vad är vi för några?

Vad vill vi förmedla och hur ställer vi oss när vi vänder oss till vår tänkta målgrupp? Vet vi överhuvudtaget vem vi för vår dialog med? Är det ens möjligt för oss att kunna veta det?

2.2 Allmänhetens möte med arkeologi

Det finns en hel del sätt som man kan se på arkeologin utifrån. Den kan vara tillmötesgående underhållning, kommersiellt inriktad upplevelseindustri, aktivt samhällsredskap eller i en verksamhet allmänhetens tjänst (Petersson 2009: 7f). I dagens samhälle har arkeologin slutat att vara dominerad av akademisk forskning och har istället börjat inrikta sig på uppdragsarkeologi, vilken framför arkeologiska undersökningar och forskning enligt lagstiftningen, styrd av politiska mål och kommersiella villkor (Petersson 2009: 8). Arkeologi kan vara väldigt upplysningsrika. Det ger kunskap om det förflutna, vilket är nyttigt om man vill förstå sin samtid och kunna möta framtiden. Arkeologi kan också vara väldigt terapeutiskt genom att försöka minska problem i samhället, då ofta genom att göra om gamla nedlagda fabriker till museum eller ge arbetslösa människor sysselsättning, så som de gjorde i Foteviken. Men arkeologi kan också vara moralisk, en moralisk plikt. Det är trots allt arkeologernas uppgift att hitta och besvara frågor om forntiden. Kulturarvet ska bevaras till varje pris för att förhindra att historiska misstag upprepas (Wienberg 2009: 57 -60). Irriterande nog hamnar dessa perspektiv ofta i intressekonflikter med varandra. På ena sidan finns vetenskapen, som vill söka reda på sanningar, och gärna sensationella upptäckter för media. Sen finns politikerna, som vill ha samhällsnyttiga resultat, för att kunna bidra med skattemedel för att finansiera verksamheten. Hur ska man lyckas med att tillfredsställa alla dessa kategorier, så som underhållning, tittarsiffror, ekonomisk tillväxt, hållbar utveckling och kulturella identiteter (Wienberg 2009: 61)?

2.2.1 Television

Cornelius Holtorf berättar i sin bok: *Archaeology as a brand – the meaning of archaeology in contemporary popular culture* (2007), om ett antal undersökningar som Statistiska Centralbyrån gjorde under 2002. De fann att 82 % av svenskarna tyckte om att titta på historiskt inriktade tv-program. Vid vidare utfrågning i form av intervjuer kom det fram att kunskapen om arkeologi till största del kom från TV, radio eller tidningsartiklar (Holtorf 2007: 52), något som till stor del överensstämmer med min egen tidigare undersökning. Vidare tar Holtorf fram att den starkaste associationen med ordet ”arkeologi” är att gräva (Holtorf 2007:

54). Ingen större överraskning där heller, i min egen undersökning sköt utgrävningarna i höjden vid en liknande fråga. Det är också detta som framförallt kommer fram i dokumentärer. När det gäller avbildningen av arkeologer syns stora skillnader mellan dokumentärerna och spelfilmerna, vilket nog är det som vägleder folk till att välja dokumentärer som mer sanningsenliga än spelfilmer, vilket de också är. I dokumentärer betonas platsens historia snarare än de enskilda artefakterna, även om de används för att skapa dramatiska bilder. I den svenska serien *Utgrävarna*, som gick på TV för ett antal år sedan, använde arkeologerna fynden snarare för att bekräfta redan känd kunskap (Fält 2007: 28f). Samma fenomen kan hittas i den brittiska serien *Time Team*, som förstås tycks ha haft en större budget där de får chansen att visa upp alla möjliga perspektiv och hjälpmedel, så som flygfoton eller georadar. Men en trevlig observation kan göras i massmedias bild av arkeologer. De blir väldigt sällan porträtterade som dumma utan ofta mycket snabbtänkta och bildade. Dessutom är arkeologen ofta framställd som en glad och trevlig person med god moral (Fält 2007: 28). Förhoppningsvis är det ett drag som allmänheten tar med sig från både spelfilm och dokumentärer. Att vi är positiva människor underlättar vårt förmedlingsarbete eftersom allmänheten då vågar sig fram till oss. Då blir det genast lättare att mötas på halva vägen.

2.2.2 Museum

Museet är den plats där det arkeologiska materialet presenteras för allmänheten efter hand som det tas in i utställningar. Här är det intressanta att titta på hur utställningar har valts att konstrueras och hur allmänhetens sedan tar till sig dem. Belinda L. Nilsson gjorde en undersökning av Metropolisutställningen vid Kulturen i Lund 2007. De två undersökningsgrupperna var uppdelade i allmänheten och besökare med historiskt eller arkeologiskt kunnande. En intressant iakttagelse hon gjorde var att de båda gruppernas uppfattning om vad som var viktigast på museet överensstämde gott. Även om upplevelsen var viktigare för allmänheten än arkeologerna, som hellre såg på föremålen, så hade båda som åliggande att lära sig något utifrån besöket (L. Nilsson 2007: 17, 20, 25). Men det här resultatet kan man dock fråga sig om inte det finns en liten föremålsdyrkare i arkeologerna också. Jag vill ändå påstå att det är en mer spännande känsla att gräva fram ett objekt som inte sett solljuset på flera tusen år, än att beskära ett stolphål. Samtidigt verkar museets tradition fortleva i att just koncentrera sig på föremålen.

Belinda L. Nilsson tar upp en intressant diskussion i sin text om de utställda kraniera i det så kallade ”vardagsrummet”. Den besökande allmänheten såg kraniera som ett sätt att skapa en länk till dåtidens människor, men samtidigt väckte de upprörda känslor om griftefrid och etik. Arkeologerna höll till stor del med om allmänhetens svar, fastän de tycktes mer avståndstagande till problemet, då de ville se till det vetenskapliga syftet bakom kraniernas placering (L. Nilsson 2007: 18, 21). Inom den arkeologiska vetenskapsgrenen är ett nära förhållande till döden oundvikligt, då det är en del av ämnets materiella och teoretiska struktur. Eftersom det arkeologiska yrket kräver närvaro kring gravar och gravgåvor med rester av brända eller obrända individer, får vi, som bedriver yrket, en naturlig inställning till det vi ser och arbetar med. Allmänheten har inte den förutsättningen utan måste förlita sig på sin förmåga att applicera avstånd, avstånd till individen eller till dennes gravgåvor (Nordström 2007: 20). Kvarlevor från forntidens människor förmedlar självklart mer än forntid då man kommer människorna in på livet. Anledningen till att de ställs ut överhuvudtaget tycks vara för att människor är intresserad av arkeologi. Ett museums förhistoriska avdelning presenterar förhistorien genom objekt från en svunnen tid där forntida mänskliga individers närvaro förmedlar en omtumlande uppenbarelse som knyter an till förhistorien (Nordström 2007: 86).

När det kommer till att skapa en utställning är det inte bara arkeologer och teknisk personal, som bär ansvaret. Så var det för runt tjugo år sedan, men i dagens samhälle har en hel del personer fått träda fram, så som museipedagogerna. Det är deras uppgift att skapa en grundidé för utställningen, så att den kan nå ut till så många som möjligt och skapa en positiv upplevelse för besökarna (L. Nilsson 2007: 30). Den verkliga utmaningen ligger då just i att tillfredsställa en så stor publik som möjligt. Museerna tvingas därför att utgå från den så kallade ”genomsnittsbesökaren” (L. Nilsson 2007: 41), något som kanske hämmar utvecklingen att bjuda in nya besökare till museiutställningarna, eftersom man inriktar sig på något som man redan vet fungerar. Saker en utställning kan ta hjälp av i sin förmedling är ljussättning, ljudinspelningar eller bara sättet som besökaren rör sig genom rummet på. Ska det vara en kronologisk utställning eller en mer tematisk sådan? Hur utställningen är strukturerad styr besökarens uppfattning av rummet eftersom den kan inge frihet eller stramare tyglar. Fördelen med det senare är att berättarkedjan blir lättare att upprätthålla, och som tidigare påvisats så går ju de flesta till ett museum för att lära sig något (L. Nilsson 2007: 31). För att lära sig något krävs dock en vetenskap i hur en individ tar till sig kunskap. Ofta är det till exempel nyttigt att aktivera mer än ett sinne, till exempel hörsel och synen, eller varför inte lägga till

känslan (L. Nilsson 2007: 35). Ju mer av dig som är aktiverat desto lättare blir det för dig att skapa minnesbilder av det du upplevt och kommit i kontakt med.

En annan form av utställning är att skapa rekonstruktioner från forntiden. Exempel på detta kan vara vikingareservatet i Foteviken. Många arkeologer anser att rekonstruktioner kan vara farliga i full skala, eftersom de representerar något som inte är belagd kunskap. Bodil Petersson skriver i sin avhandling att strävan efter den sanna kunskapen är orealistisk och att arkeologer och historiker inte har tillräckligt förtroende för publiken (Petersson 2003: 245). Att det kan uppstå missförstånd kring rekonstruktioner i fullskala är inget konstigt då dessa är öppna och bebodda främst under den varmare delen av året. Detta gör att besökaren får bilden av forntiden som somrig och med vackert väder, eftersom få personer väljer att göra utflykter i ösregn (Petersson 2003: 262). Förmedlingsmässigt brukar rekonstruktionsexperiment organiseras så att forskare möter publiken mitt under pågående arbete, något som inte alltid är fallet i de mer traditionella sammanhangen. Där händer det att förmedling snarare blir betraktad som en självständig del, som läggs över på pedagoger som inte varit med i utvecklingen av arbetet (Petersson 2003: 245). Att vissa forskare väljer att lägga över förmedlingen på någon annan, kan bero på deras övertygelse om att all förmedling alltid blir snedvriden när den ska nå ut till allmänheten. Problemet med detta, som Bodil Petersson påpekar i sin text, är att det kan vara just detta fenomen som gör att forskningsresultatet blir förvrängt från första början (Petersson 2003: 263). Om var och en tar ansvar för sitt eget arbete och tar steget ut för att visa upp sina resultat, då är det den mest lämpade för förmedlingsuppgiften som åtagit sig den. Då gäller det bara att lyckas anpassa sig till mottagaren, så att en dialog kan uppstå.

2.2.3 Tidningsartiklar

Annica Snäll och Stig Welinder publicerade en intressant bok 2008 med titeln *”Uppgrävt och nedskrivet – om arkeologi och kulturmiljövård i massmedia”*. Denna tog upp mängder med tidningsmaterial som genom åren berört det arkeologiska ämnet på ett eller annat sätt. Tidningen är en mycket intressant länk mellan den institutionella arkeologin och samhället. Ofta är det genom tidningsartiklar, notiser, annonser och bilder som arkeologernas förmedling blir uppmärksam. Det kan vara reklam för särskilda utställningar, framföranden, fornlämningspromenader, populärvetenskapliga böcker, arkeologitidningar, ”Arkeolog-för-enda-dag- utgrävningar” och mycket annat (Snäll & Welinder 2008: 28). Det är dock fel att anta att

det mest betydelsefulla mötet mellan arkeologen och allmänheten sker genom tidningsartiklar. Människor är mer benägna att diskutera tv-program, som de har sett, än notiser från dagstidningarna. Den del av allmänheten, som också besöker museum eller rekonstruerade forntidsbyar skapar sig ett intryck som varar mycket längre. Detsamma gäller för dem som tar sig ut till utgrävningarna, som årligen sker runt om i landet (Snäll & Welinder 2008: 29f).

Massmediernas uppdrag är att bevaka uppdragsarkeologins verksamhet både genom att berätta om den och genom att kritiskt granska den. Tidningarna är fulla av budskap och läsarnas ögon sveper snabbt över artiklarna i jakt på de bilder och rubriker man är intresserad av. Arkeologin är lyckligt lottad eftersom det är ett ämne som lyckas ta plats i alla tidningens uppdelningar, allt från kulturdelen till seriestrippen (Snäll & Welinder 2008: 179). Samtidigt innebär inte det att alla artiklar innehållande arkeologi blir lästa av varje person som slår upp tidningen. Många gånger är det enbart de artiklar där arkeologin syns i huvudrubriken eller på bilder, som blir lästa (Snäll & Welinder 2008: 182).

3 Bearbetning

Här följer nu genomgången av enkätsvaren från min undersökning. Varje fråga får här en egen kort del i uppsatsen oberoende av frågans självständiga vikt. En sammanställande diskussion kommer att följa senare i uppsatsen. Alla diagram som presenteras i den här uppsatsen är baserade på direkta antal och inte omskrivna till procent.

3.1 Är du en man eller kvinna?

Det första, man kan säga om resultatet av enkätsvaren är att deltagandet mellan könen var väldigt jämnt, som diagram 4 visar. 34 stycken var män och 32 stycken var kvinnor. Jag kommer inte använda detta för att se någon skillnad i svarsresultaten, utan kommer att behandla dem som en helhet, då jag anser det mycket mer intressant att se vad helheten svarade. Jag är ute efter arkeologen, inte om denne är man eller kvinna, Men det kan vara av intresse för någon att veta att deltagarantalet var så jämbördigt.

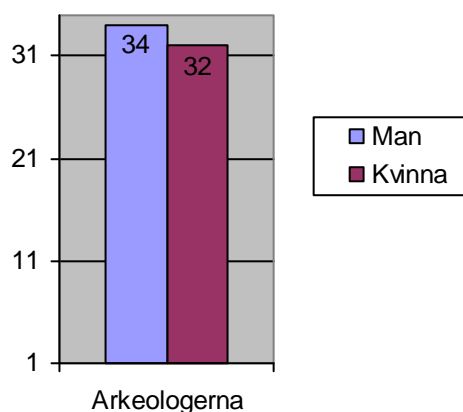

Diagram 4 Resultat från enkätundersökningen 2010 "är du en man eller kvinna?"

3.2 Är du anställd vid ett museum?

Det övervägande svaret på denna fråga var nej. 53 stycken "nej" mot 13 "ja" (se diagram 5) bevisade att arkeologer gör mycket mer än museiarbete. Bland de nekande fick jag svaren att de antingen jobbade statligt, för arkeologisk uppdragsverksamhet, för Sydsvensk Arkeologi AB, Bolag, Aktiebolag, myndighet, universitetet eller på Riksantikvarieämbetet UV; några var

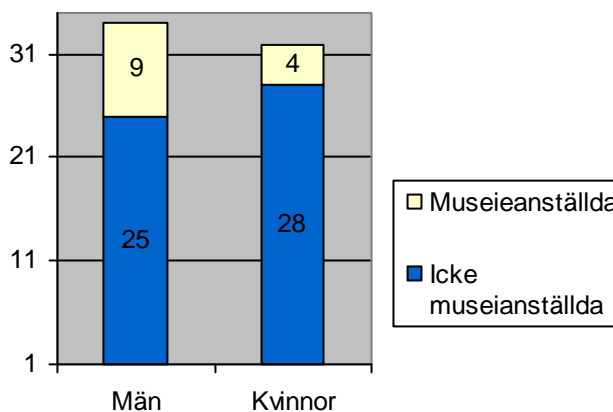

Diagram 5 Resultat från enkätundersökningen 2010 "Är du anställd vid ett museum?"

så specifika att de lade till "Uv Mitt". Bland dem som arbetade för ett museum var fyra stycken kvinnor och nio stycken män. Jag hade förstås önskat att större antal än tretton museianställda av 66 enkätsvarare, men man får göra det bästa av situationen.

3.3 När var din senaste utgrävning?

När det gäller alla enkätsvaren visar de på en aktiv grävningsskariär. 36 stycken hade varit ut och grävt så sent som i fjol. Ytterligare sex hade redan varit ute i år, fastän snön fortfarande ligger kvar utomhus. Bara 11 stycken hade inte grävt någonting alls på över 10 år, vilket ni kan se nedan i diagram 6. Detta blir en klar indikation på hur essentiellt grävandet är för oss arkeologer. Det är även fel att ta för givet att bara för att du är museianställd, så är dina grävningsskariärer förbi. Flera av de 13 stycken museianställda hade grävt inom de senaste två åren, två stycken till och med redan i år. Ska man gå på något över huvudtaget är det nog snarare åldern, men den ställde jag ingen fråga om i den här enkäten.

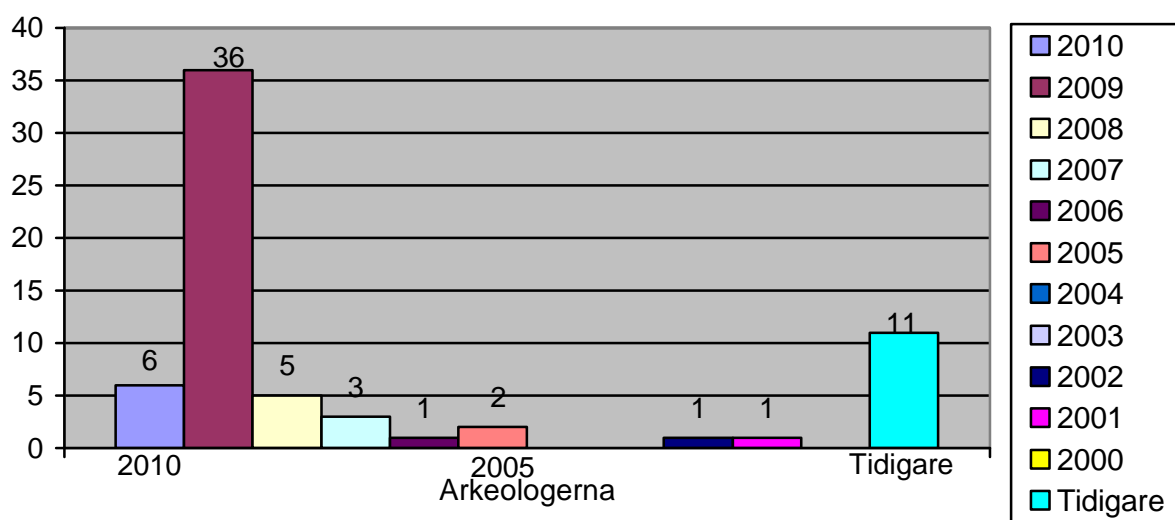

Diagram 6 Resultat från enkätundersökningen 2010 "När var din senaste utgrävning?"

3.4 I vilken arbetssituation kommer du oftast i kontakt med allmänheten?

Detta var en öppen fråga utan svarsalternativ, men för att kunna göra det överskådligt har jag därför själv valt att sortera upp svaren till olika kategorier, vilka ni kan hitta i diagram 7. Till ingens stora överraskning svarade majoriteten, 32 stycken, att de träffade allmänheten vid utgrävningar. Enbart tre män av museipersonalens tretton enkätsvar fyllde i att de träffades

allmänheten i fält. De övriga fyllde i svar som rörde visningar, eller annan form av besökarkontakt, vilket kan vara väntat hos en museitjänsteman.

3.5 Varifrån tror du allmänheten får sin kunskap om arkeologi?

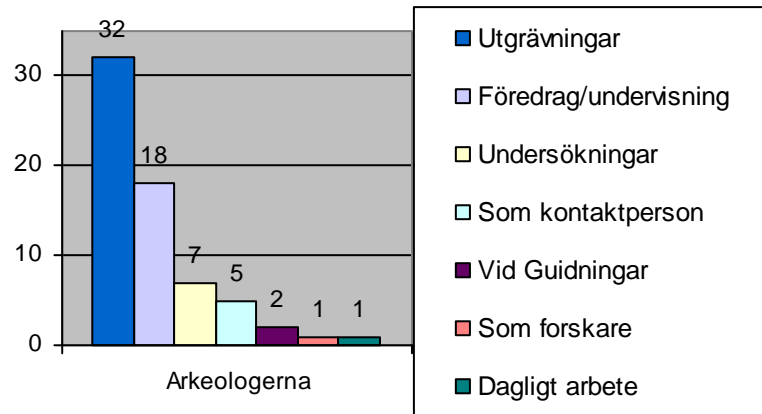

Diagram 7 Resultat från enkätundersökningen 2010 "I vilken situation kommer du oftast i kontakt med allmänheten?"

Nu börjar de riktigt intressanta frågorna komma. Arkeologerna som svarade fick precis som allmänheten lov att kryssa i så många svar de ville. Vilket resulterade i att flera kryssade i allihop, vilket är ett intressant val i sig själv, för visst fångas information upp lite varstans

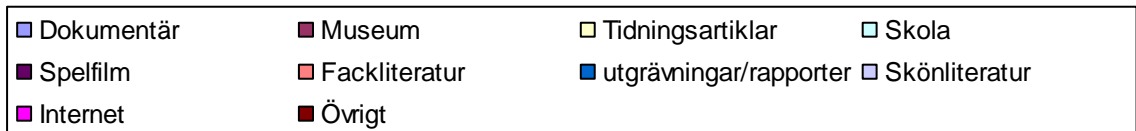
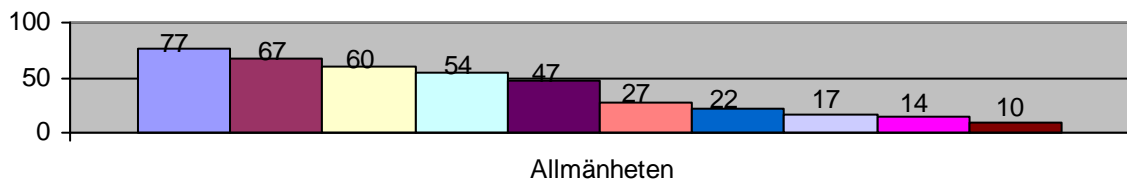

Diagram 8 Resultat från enkätundersökningen 2007 "Varifrån får du din kunskap om arkeologi?"

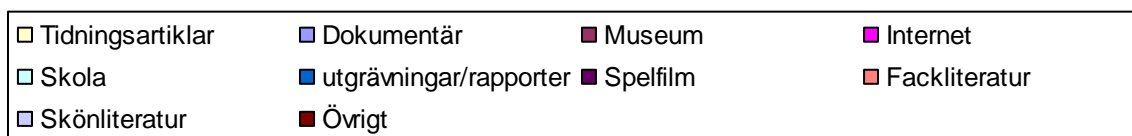
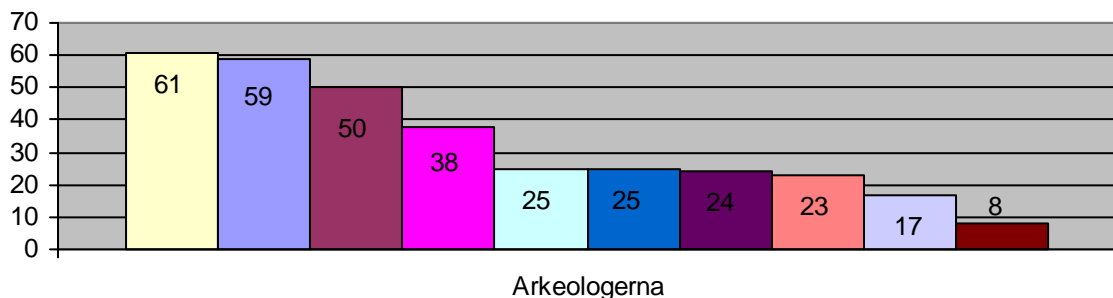

Diagram 9 Resultat från enkätundersökningen 2010 "Varifrån tror du allmänheten får sin kunskap om arkeologi?"

ifrån. Den segrande kategorin blev emellertid tidningsartiklar med 61 ikryssningar. Den blev emellertid tätt åtföljd av dokumentärfilmerna med sina 59 ikryssningar. Den det gick sämst för var de skönlitterära böckerna, med bara 17 ikryssningar. Ska detta jämföras med de svar, som kom av de människor som svarade på allmänhetens enkät, syns det att de överensstämmer, förutom att dokumentärfilmerna triumferade följda av museum och först på tredje plats kom tidningsartiklar. Bland arkeologerna kom museibesök på tredje plats så toppresultatet blir detsamma, fast i någorlunda fel ordning.

Intressant är det i alla fall att om man jämför diagram åtta och nio så ser man att internet flyttades upp ett flertal steg samtidigt som facklitteraturen åkte ner. Tydligt finns det en underliggande förutfattad mening om att folk är ute efter den snabba lättillgängliga kunskapen. Skönlitteraturen fick exakt lika många röster i de båda grupperna, vilket är lite lustigt, men samtidigt lugnade att veta att folk inte tror så mycket på vad de läser i sagor.

De förslag som lämnades in under ”övrigt” bland arkeologerna var bland annat hembygdsföreningar och offentliga föreläsningar, två förslag som jag kan tänka mig inriktar sig på en något äldre publik. Jag är inte van vid att se särskilt många unga människor vare sig på hembygdsföreningar eller arkeologiska föredrag, men jag kan också bara ha ett för litet personligt referensmaterial.

3.6 Hur välinformerad tror du den operationierade allmänheten är?

Den överhängande uppfattningen bland arkeologer är att allmänheten antingen är dåligt informerad eller helt oinformerad om vad en arkeolog gör (se diagram 10). Det var bara sexton stycken som tyckte de var tillräckligt informerade och inte en enda fyllde i att de var välinformerade. Vad krävs då för att anses vara informerad? Räcker det inte med att nästan 100 % av allmänheten vet om att

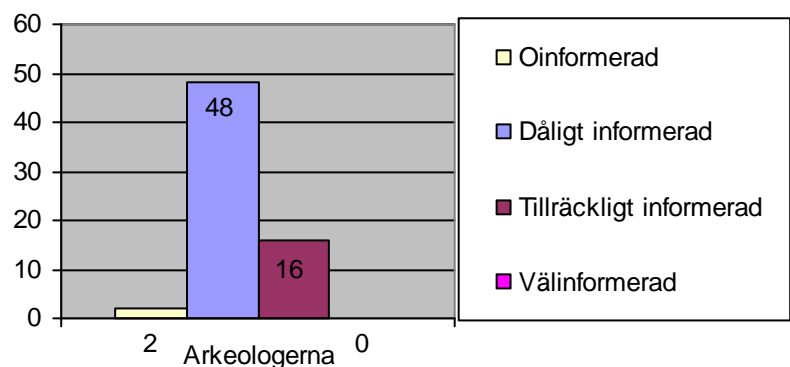

Diagram 10 Resultat från enkätundersökningen 2010 ”Hur välinformerad tror du den operationierade allmänheten är?”

arkeologer gräver? Tydligt inte. Jag är faktiskt överraskad av att så många valde att fylla i ”dåligt informerad” eftersom det nästan antyder att de skulle vara felaktigt informerade. Man kan undra varifrån den inställningen kommer. Eller har man helt enkelt likställt ”välinformerad” med att vara på samma nivå som man själv? Det skulle vara väldigt höga förväntningar på en människa utan någon högre arkeologisk examen.

3.7 Hur stort upplever du att den opersonifierade allmänhetens intresse är för arkeolog?

Arkeologer verkar ha en fin självbild om sitt yrkes intresse för allmänheten enligt diagram 11.

Nästan alla valde att allmänheten var intresserad av deras verksamhet, vilket är förståeligt när man i regel bara kommer i kontakt med den intresserade halvan. Det är näst intill omöjligt att hävda att allmänheten

som helhet inte skulle ha något intresse för arkeologi, i den situationen. Allmänheten fick själva ta ställning var och en för sitt intresse, vilket skapade en mer sanningsenligt bild av spridningen (se diagram 1 eller 12). Hur som helst vinner den intresserade stapeln i båda diagrammen, vilket visar att de svarande arkeologerna inte är helt omedvetna om det intresse som existerar runtomkring dem och vetenskapen.

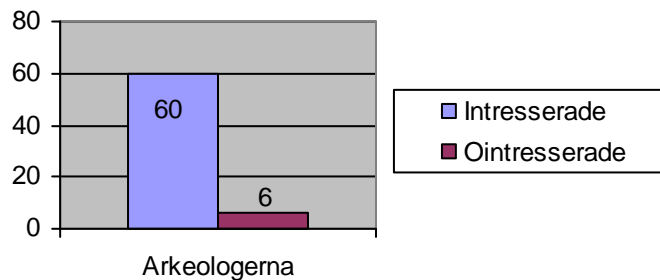

Diagram 11 Resultat från enkätundersökningen 2010 ”Hur stort upplever du att allmänhetens intresse är för arkeologi?”

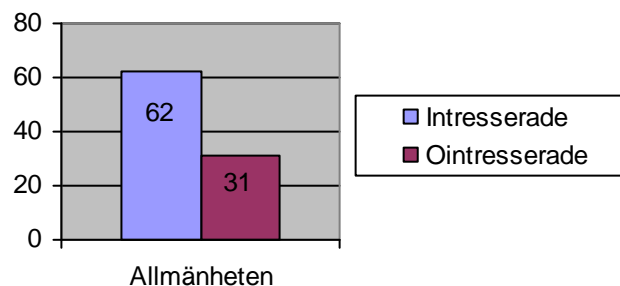

Diagram 13 Resultat från enkätundersökningen 2007 ”Hur stort är intresset för arkeologi hos allmänheten?”

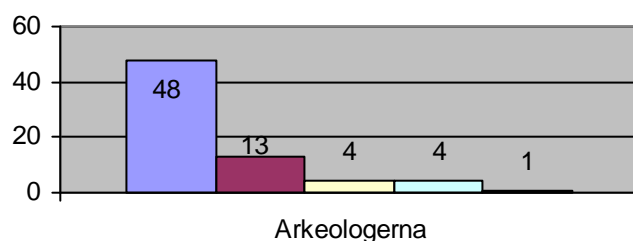

Diagram 12 Resultat från enkätundersökningen 2010 ”Vad tror du är det vanligaste svaret på frågan: Vad gör en arkeolog?”

3.8 Vad tror du är det vanligaste svaret på frågan: ”Vad gör en arkeolog?”

Det är ju inte svårt att lista ut vilket det populäraste svaret blev på denna öppna fråga. Olika formuleringar av utgrävningar reste sig över de andra alternativen överlägset, precis som det gjorde hos allmänheten, däremot vad de olika typerna av svar bland arkeologerna färre än hos allmänheten, vilken ni kan se om ni jämför diagram 13 med diagram 14 (eller diagram 2).

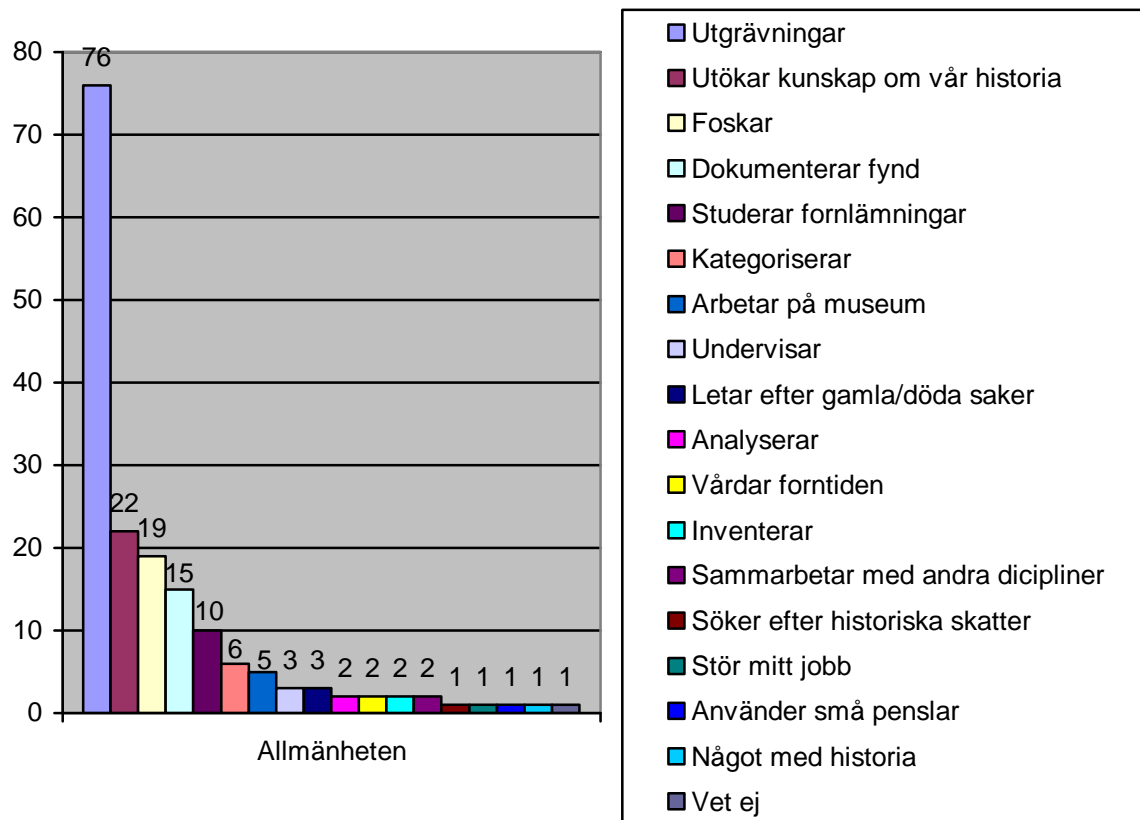

Diagram 14 Resultat från enkätundersökningen 2007 ”Vad gör en arkeolog?”

Anledningen till att jag valde att visa upp kategorin ”använder små penslar” bland arkeologerna var för att samma kategori fanns i allmänhetens enkätundersökning men då endast förekommande en gång. Det skulle däremot inte förvåna mig om anledningen bakom att arkeologerna tog med den är för att de hört några få människor nämna det, och det är en lite lustigare beskrivning av vad en arkeolog gör vilket därmed fastnar i minnet.

3.9 Vilken är den vanligaste frågan du får av allmänheten?

När det kommer till den här frågan tycks det finnas gott fog för den gamla klyschan: ”Har ni hittat något?”. Som märks i diagram 15 var det nämligen runt 50 % av arkeologerna som fyller

i variationer på den formuleringen. Tvåan blir ”Vad är det mest spännande du har hittat?”, vilket är en mycket liknande fråga, men som sträcker sig över ett längre tidsperspektiv, och inte är knuten till platsen arkeologen befinner sig på just då. Det märks i alla fall tydligt att artefaktfebern är stark i allmänheten. Det är inte så lätt att förklara vikten bakom en missfärgning i marken, eller jordlagrens olika beskaffenhet. Ett fynd av metall, sten, horn eller liknande, är så mycket enklare för en utomstående att ta till sig och få grepp om. Sen tycks det alltid finns en fascination för skelett eller kända platser. Birka, Uppåkra och Egypten, var de mest spännande utgrävningsplatserna enligt enkätsvaren.

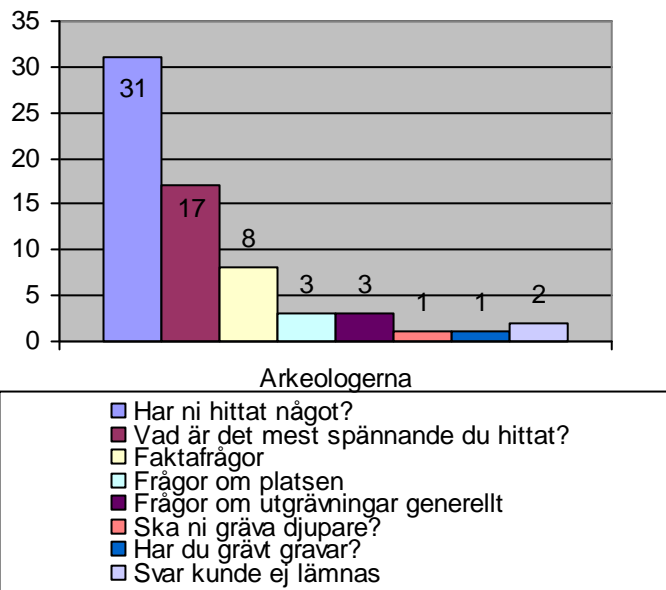

Diagram 15 Resultat från enkätundersökningen 2010
”Vilken är den vanligaste frågan du får av allmänheten?”

3.10 Tycker du det är roligt att förmedla dina kunskaper till allmänheten?

Den här frågan har ett mycket glädjande resultat. 65 av 66 fyllde i alternativet; ”Ja”. Många valde även att motivera sina svar, vilket ni kan se i diagram 16 här nedan. När det kommer till uppskattningen av att få förmedla är tillfället att få respons, och att kunna känna att ens arbete har mening och vikt, ett tydligt uppskattat element. Arkeologerna nämner saker som feedback, bekräftelse, stimulering och förmågan att skapa nya frågor hos sig själva som uppskattade beståndsdelar. De talar också om det enorma intresset de upplever hos allmänheten, och chansen att kunna utnyttja detta för att engagera många eftersom så många kommer ut för att få höra om platsens historia. Arkeologerna ser detta som en underbar chans att få lov att berätta och färglägga traktens historia i lagom doser för de församlade. Det är också en chans att utbilda eller nyansera allmänheten bild av vad arkeologi är för något och vad arkeologer gör, både i och utanför fältundersökningarna. Samtidigt är det en chans att få fram nya frågor och tankar inför resultatet av undersökningen. Ibland kan några intressanta lokala historier om området ge nya intressanta indikationer, eller frågor som kräver mycket eftertanke för att kunna besvaras. Vid föredrag eller visningar finns ofta stor entusiasm som griper tag om

arkeologerna. Många vuxna avslöjar vid mötet att de hade som barndomsdröm att bli arkeologer, och även om det inte blev så, så har deras intresse följt dem upp i vuxen ålder. Att detta intresse finns är mycket viktigt för den arkeologiska verksamhetens existens, eftersom den drastiskt skulle minska om ingen ansåg den offentligt finansierade arkeologin längre berättigad sina skattemedel. Bland arkeologerna i undersökningen finns det deltagare som anser förmedling var den absolut viktigaste delen av arbetet. Det är också ansett att det finns en skyldighet att informera och berätta, speciellt när våra resurser finansieras av allmänheten. En annan stor kategori av svaren går in på det enbara nöjet i att förmedla. De tycker att det är roligt att få presentera intressanta, spännande och överraskande resultat, och även att bara få möta människor som visar sitt engagemang och stärker arkeologens egen självbild. Det anses till och med vara en förmån inom yrket, och de skriver att få andra discipliner få samma respons och direktkontakt. Det finns så klart också några negativa sidor med förmedlingen, även om det var väldigt få som kom fram. Dessa var att när man svarat på samma frågor till folk som är dåligt insatta i hur fornminneslagen ser ut eller hur arkeologer jobbar blir man trött och det finns alltid de som ibland mest vill prata själva snarare än att lyssna. Ett annat problem kan vara att arbetssituationen gör att man inte har tid eller känner motivationen, fastän man ofta ändå ställer upp. Arkeologer gräver och forskar trots allt inte för sig själva, utan arbetet ska rikta sig allmänheten. Det bästa som kan hända är att våra forskningsresultat blir en del av skolornas litteratur. Då vet man att man har lyckats i förmedlingen. Som sagt är det en av de viktigaste uppgifterna arkeologen har, dels för att kunna skapa en förståelse för varför det är viktigt med arkeologi och dels för att en god förmedling kan ge människor perspektiv på sin egen historia och en förståelse för landskapets utseende och utveckling. En sista genljudande åsikt i enkäterna är mycket kort sammanfattad men väldigt talande: ”Berättar man inte för någon är arkeologin meningslös.”

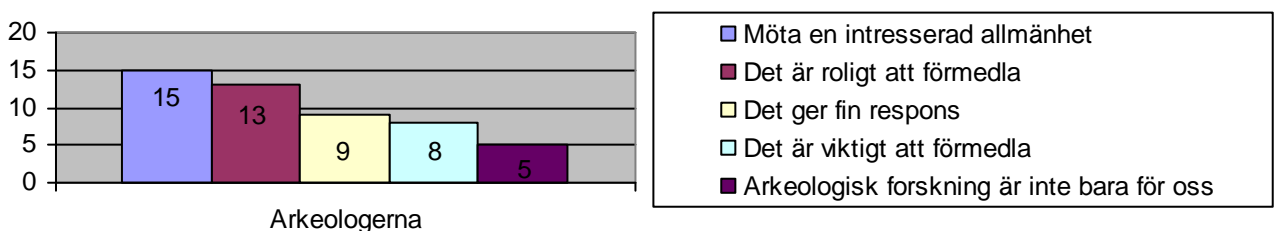

Diagram 16 Resultat från enkätundersökningen 2010 "Varför ska vi förmedla?"

4 Diskussion

4.1 Arkeologin förmedlar

Det jag har kommit fram till genom litteratur och bearbetning av min undersökning är att kunskapen om arkeologi till största del kom från TV eller tidningsartiklar, och att vårt förmedlingsarbete är en bonus, vilket bidrar till allmänhetens uppfattning om oss som positiva och glada individer. Enligt Mats Engströms enkätundersökning är både arkeologer och allmänheten överens om att arkeologins övergripande mål är att utforska historien och förklara hur människor levde då. Däremot är det nästan bara arkeologerna själva som också tycker att de även ska ifrågasätta hur vi alla lever idag och därmed hjälpa människor att förstå sig själva och därmed bidra till vår framtida utveckling (Engström 2009: 67f). Att ha så olika uppfattningar om något så grundläggande som arkeologins mening kan skapa stora problem när det kommer till att försöka skapa kommunikation. Förmedling är ett mycket viktigt ord inom den arkeologiska disciplinen, men hur man går till väga förblir för många ett mysterium. Det generella målet är att sträva efter en objektiv förmedling, som inte är styrd av vårt eget synsätt och perspektiv. Detta är till största delen omöjligt, ingen kan vara hundra procentigt objektiv, då skulle det inte längre finnas något att förmedla. Det är våra egna nyanserade personligheter och fördomar som hjälper oss skapa nya tolkningar av gammalt material. Detta för oss in på de etisk-politiska frågorna som kommer av ”vad”, ”hur” och ”varför” vi, som arkeologer, väljer att förmedla. Detta syns i vilka roller som läggs på individerna från det förflutna såsom kvinnan, mannen och det lilla barnet, och kan leda till utnyttjande av den arkeologiska förmedlingen för politiska syften, som till exempel nationalism och rasism (Werbart 1995: 19). Förmedling är inte detsamma som att ”förenkla”; eller skapa ”kulturturism”, utan att klargöra möjligheter och tillåta andra att aktivt komma och delta i diskussionerna för att följa med i vad som pågår. Om syftet enbart är att underhålla är det enda som görs att underskatta och lura publiken (Werbart 1995: 19f).

Förmedling är ämnat att vidga perspektiv och föra ut kunskap till allmänheten. Det är en samhällskommunikation där ett givande och tagande blir utväxlat mellan förmedlare och publik och det är en utmaning att skapa en djupare insikt och förståelse för forntiden (Jennbert 1995: 9). En utmaning som många villigt accepterar eftersom arkeologins huvudmål; att finna människorna bakom fynden och att söka människor i gångna tider, skulle bli mycket ointressant utan en förmedlingsprocess. Det har framkommit genom de ifyllda svaren i

enkätundersökningen. Denna inställning låg mer eller mindre underliggande i alla svaren. Skulle vi, i diagram 16, lägga ihop antalet röster från de två sista kategorierna: att arkeologin inte är enbart för arkeologer och att det var en viktig del i arbetet att förmedla, så skulle den stapeln plötsligt dela andra platsen med de arkeologer som främst såg det fördelaktiga nöjet i att förmedla.

4.2 Arkeologen personifieras

Sammanfattningsvis från enkäterna kan nu konstateras att arkeologer kommer i kontakt med flest människor under utgrävningarna, och här ställs den notoriska frågan ”Har du hittat något?” till arkeologerna. Den gemensamma åsikten är också att det är utgrävningarna som allmänheten mest förknippar med arkeologi. Arkeologerna tror att allmänheten får sin huvudsakliga kunskap om arkeologi från tidningar och att de är dåligt informerade om kunskapsområdet. De tror ändå att det finns ett stort intresse för arkeologi hos allmänheten, vilket inte är så förvånande när det kommer en fjärde Indiana Jones film efter nästan tjugo års mellanrum, och det märks ständigt genom vår ständiga exploatering i form av böcker, föreläsningar, tv-program, kurser m.m. Och att den generella kulturvetenskapen dessutom blivit integrerad i samhället i form av en inflytelserik byråkrati, tillsammans med att antalet personer med akademisk arkeologiutbildning växer, har underlättat spridningen (Welinder 2000: 25f). Oron över den massmediala exponeringen finns emellertid kvar hos många arkeologer. Man är rädd för att bli utnyttjade som en attityd- och ideologiskapande kraft i samhälls- och kulturdebatten (Welinder 2000: 26). Arkeologin har, som tidigare känt, råkat ut för detta, så oron är befogad, men förhoppningsvis skulle det uppstå varningssignaler innan det var för sent. Stig Welinder frågar sig själv i sin text ”*Arkeologisk yrkesidentitet*” om besökarna, som kommer till de arkeologiska utgrävningarna, eller de som bara ser det på tv eller i tidningar, ser arkeologer som sakletare, hobbyutövare, forskare, kulturmiljövårdare eller bromsklossar i samhällsutvecklingen (Welinder 2000: 48). Enligt min tidigare undersökning skulle jag svara: forskare. Även om utgrävningar tycks vara det överhängande arkeologiska uppdraget, förstår allmänheten mycket väl att arkeologerna förväntas göra någonting med det som de plockar fram. Men det är inte bara allmänheten som ser det arkeologiska fältarbetet som centralt, utan detta är något som sitter djupt inne även hos arkeologerna. Bara en sådan sak som våra särskilda arbetsredskap i fältarbetet gör att arkeologer kan känna sig lite mer exklusiva än övriga humanistiska discipliner och därmed öka känslan av yrkesidentitet (Welinder 2000: 52). Vi vill helt enkelt vara speciella. Av egen erfarenhet har jag upptäckt en

annan intressant företeelse bland arkeologer, och här kan jag räkna in mig själv. Arkeologen är en av få yrkesgrupper som ofta presenterar sig som arkeolog, vare sig de för tillfället är anställda som det eller något annat. Det tycks helt klart finnas en viss stolthet bakom yrket men för att skapa en sådan identitet behövs det något att jämföra sig med. Därför finns *arkeologer* och *icke-arkeologer*, vilket i stort sätt betyder alla andra, men framförallt amatörarkeologer utan examensutbildning inom det arkeologiska fältet (Welinder 2000: 85). När en arkeolog presenterar sig som en sådan är det inte alls ovanligt att de får följdfrågan; ”vad det ska vara bra för?”. Till skillnad från en advokat eller läkare, som både känns som självklara behov i samhället måste arkeologen försvara sin existens. Svaret blir ofta att hänvisa till kulturmiljölagsstiftningen. Enligt lagen ska arkeologiska utgrävningar göras, och därmed måste arkeologiskt utbildad sakkunskap finnas.

4.3 Resultatet

Vad har då den här undersökningen lett fram till? I början av denna uppsats ställdes tre frågor. Dessa frågor var: *Vilken föreställning har verksamma arkeologer om allmänheten? Varifrån tror de att allmänheten fått sin kunskap om arkeologi, och stämmer det? På vilket sätt arbetar arkeologerna för att förmedla det arkeologiska materialet till allmänheten?* Den rådande föreställningen om allmänheten är att det är en intresserad men dåligt informerad samling av människor. Allmänheten håller med om att de är intresserade och i andra undersökningar syns ett kommunikationsproblem mellan allmänheten och arkeologerna där allmänheten enbart symboliserar arkeologi med forntid, medan arkeologerna pekar på att deras yrke även är nyttigt för såväl nutiden som framtiden. Jag tror personligen inte att allmänheten ska anses vara dåligt informerade, även om den operativiserade massan är mångsidig och stor. Om vi är, som arkeologerna i min undersökning antyder, av åsikten att flertalet av folket är intresserade av arkeologi bör vi kunna ge förtroendet att de åtminstone har tillräckliga kunskaper om ämnet. De känner trots allt till att vi har utgrävningar, något som varenda person jag frågat vet, så länge de inte förväxlar oss med arkitekter.

Så allmänheten vet att arkeologer gräver, och det är arkeologerna i allra högsta grad medvetna om. Var tror de då att allmänheten fått sin kunskap om arkeologin? Kan det vara från utgrävningar? Nej, arkeologerna i enkätundersökningen svarade tidningsartiklar, dokumentärfilmer och museer. Alla dessa alternativ är institutioner där arkeologen själv inte direkt kan påverka allmänhetens kunskap. Man kan bli felciterad i en artikel, vinklad i en

dokumentär eller helt enkelt falla offer för en publikorienterad museiutställning. Kanske är det därför som arkeologerna i enkätundersökningen tycker att allmänheten är dåligt informerad, eftersom de inte får chansen att vara den stora förmedlingsfaktorn själva? Allmänhetens egna svar på samma fråga visade samma kategorier i toppen, men allmänheten placerade dokumentärfilmerna främst i sin kunskapsbank, och till skillnad från arkeologernas föreställning hade allmänheten liten tilltro till att skaffa information om ämnet från internet. Det kan förstås vara så att individerna inte har något intresse i att söka efter ny information själva utan är nöjda med det de får serverat i form av underhållande tv-program eller dagstidningar, eller kanske även specialtidningar som ”Populär arkeologi”. Överlag kan dock sägas att de svarande arkeologerna har en ganska god uppfattning om varifrån allmänheten får sin kunskap, och var de inte får den från.

Förmedlingsarbetet enligt arkeologerna är ett sätt att bemöta en intresserad allmänhet och få respons på sitt arbete, vilket förstås upplevs som roligt. Samtidigt anses det oerhört viktigt att förmedla, främst eftersom den intresserade allmänheten kräver det och för att den arkeologiska forskningen inte enbart är till för oss. Arkeologerna har chansen att träffa och nå ut till allmänheten främst vid utgrävningar, men även vid offentliga föredrag eller liknande undervisningstillfällen. Arkeologerna i denna undersökning kom även i kontakt med allmänheten genom att arbeta som kontaktpersonal eller guide, och alla dessa kategorier är utmärkta tillfällen för dem att förmedla yrkets syfte. Förmedling har allt mer gått från att enbart vara en sidouppgift till att bli något framträdande och centralt viktigt. I museivärldens rekonstruktionsarbeten är det ofta själva arbetsprocessen som ska visas upp. Allmänheten får chansen att komma förbi och titta på medan ett långhus, eller liknande konstruktioner, blir uppfört. Arkeologin arbetar mycket för att släppa in allmänheten till yrket i hopp om att skapa mer förståelse och underlätta vår kommunikation, så att alla pratar samma språk. Det är först när detta uppnås som det riktigt intressanta teoriutbytet kan ske. Det jag vill få ut av det här är möjligheten till att skapa många olika förslag på en forntida händelse som sedan kan testas för att se hur nära vi kan komma sanningen. I dagens situation är allmänheten fortfarande mest intresserad av de lättgripbara artefakterna. Det syns i den karakteristiska frågan; ”Har ni hittat något?”, och i museiundersökningar där människor är mer intresserade av att titta i montrarna än att läsa skyltarna intill. Detta lär inte försvinna inom en snar framtid, men vi är trots allt arkeologer, och vi är fullt kapabla till att skapa en historia utifrån ett föremål.

Vad är nu det viktiga med detta resultat? Jo, det visar att arkeologerna har en god uppfattning om vad allmänheten är för en samling människor. Det är viktigt att kontrollera emellanåt att arkeologer klarar av att ta kontakt med allmänheten. Om den förmågan går förlorad kommer vi snart gå miste om allt som gör vårt yrke möjligt. Det är detta jag hoppas att jag lyckats förmedla och lyfta fram i denna uppsats. Att bedriva förmedling vid schaktkanten är ett utmärkt tillfälle att komma i direkt kontakt med människorna och slippa mellanhänderna, såsom journalister eller museipedagoger. Vi måste själva bli pedagoger i vårt eget ämne och hitta de linjer som gör historien spännande för just den publik, som vi har där och då. Vi ska inte vara rädda för att våra egna erfarenheter och teorier gör oss partiska, utan detta ska vi använda oss av i förmedlandet. På så sätt kanske vi kan få fram hur allmänheten i sin tur tolkar och ställer sig till en historisk plats. Ser de hur vi brinner för en teori kommer det att smitta av sig och de kommer att gå hem med samma engagemang och värme i hjärtat.

5 Sammanfattning

Avslutningsvis ska jag nu gå igenom kort vad jag har kommit fram till i den här uppsatsens undersökning. I början ställde jag tre frågor:

- 1, Vilken föreställning har verksamma arkeologer om allmänheten?*
- 2, Varifrån tror de att allmänheten fått sin kunskap om arkeologi, och stämmer det?*
- 3, På vilket sätt arbetar arkeologerna för att förmedla det arkeologiska materialet till allmänheten?*

Svaren ska här granskas. Enligt bilden som min enkätundersökning skapat, föreställer sig de svarande arkeologerna den opersonifierade allmänheten som intresserade men dåligt informerade, emellertid ska de vara väldigt medvetna om att arkeologer gräver.

När det kommer till frågan varifrån allmänhetens kunskap kommer fyllde arkeologerna i tidningsartiklar, dokumentärfilmer och museer. Allmänhetens egna svar på samma fråga visade samma kategorier i toppen, vilket betyder att arkeologerna har en god uppfattning om varifrån allmänheten får sin information, men samtidigt har jag sett tydliga tendenser genom undersökningen att de inte är nöjda med den kunskap allmänheten får.

Arkeologin arbetar mycket för att släppa in allmänheten och skapa förståelse för yrket och dess vikt i samhället. Arkeologerna har goda förutsättningar till att träffa och nå ut till allmänheten under utgrävningar, men även vid offentliga föredrag eller liknande undervisningstillfällen. Förmedling har blivit ett huvudord inom yrkesverksamheten och det är genom detta arkeologerna tänker nå ut till sin publik. Om arkeologerna får chansen att själv föra sin talan ansikte mot ansikte, med personen de förmedlar till, så minskar risken för att informationen blir vinklad eller på annat sätt manipulerad för att passa ett medium, som är mer intresserad av tittarsiffror eller sålda tidningsexemplar.

Litteratur:

Ejlertsson, G (1996) *Enkäten i praktiken: en handbok i enkätmetodik*. Studentlitteratur. Lund

Fält, P (2007) *Arkeologer, vad är det? – En inblick i hur arkeologen porträtteras på tv och i film*. Institutionen för arkeologi och antikens historia. Lunds universitet

Grönberg, E. (2007) "You call THIS archeology?" – Om uppfattning och fördomar av det arkeologiska yrket med film som ingångspunkt. Institutionen för arkeologi och antikens historia. Lunds universitet

Holtorf, C (2007) *Archaeology is a brand! – The meaning of archaeology in contemporary popular culture*. Archaeopress Oxford

Jennbert, K. (1995) *Arkeologi och förmedling - Rapport från arkeologidagarna 18-19 januari 1994*. red. Andersson, E. Dahlgren, M & Jennbert, K. Institutionen för arkeologi och antikens historia. Lunds universitet

Lundström Nilsson, B (2007) *Når budskapet fram – en analys av utställningen Metropolis på Kulturen i Lund 2007* Institutionen för arkeologi och antikens historia. Lunds universitet

Nordström, N (2007) *De odödliga – förhistoriska individer i vetenskap och media*. Nordic Academic press. Lund

Petersson, B (2009) Arkeologi och samhälle. I: *Arkeologi och samhälle* (red.) Bodil Petersson, Kristina Jennbert och Cornelius Holtorf. Acta Archaeologica Lundensia Series in 8° No 58. Lund. S. 7-12. 5 s

Petersson, B (2003) *Föreställningar om det förflutna – Arkeologi och rekonstruktion*. Nordic Academic press. Lund

Snäll, A & Welinder, S (2008) *Uppgrävt och nedskrivet – om arkeologi och kulturmiljövård i massmedierna*. Riksantikvarieämbetet. Stockholm

Trost, J (2001) *Enkätboken*. Studentlitteratur. Lund

Welinder, S. (2000) *Arkeologisk yrkesidentitet*. Institutt for arkeologi. Tromsø Universitet

Werbart, B (1995) *Arkeologi och förmedling - Rapport från arkeologidagarna 18-19 januari 1994*. red. Andersson, E. Dahlgren, M & Jennbert, K. Institutionen för arkeologi och antikens historia. Lunds universitet

Wienberg, J (2009) Agenda arkeologi - upplysning, terapi eller moral. I: *Arkeologi och samhälle*, (red) Bodil Petersson, Kristina Jennbert & Cornelius Holtorf, Acta Archaeologica Lundensia Series in 8° No 58, Lund 2009, s 53-64